
Pregledni znanstveni rad
UDK 373.3 Varaždinska županija (091)(497.5)
Primljeno 2008-07-25

POVIJESNE OKOLNOSTI OSNUTKA PUČKIH ŠKOLA U VIŠNJICI, IVANCU, MARUŠEVCU I BEDNJI 1839. GODINE

Suzana Jagić, Ivanec

Sažetak

Autorica na temelju objavljenih i neobjavljenih izvora prikazuje povijesne okolnosti osnutka pučkih škola na ivanečkom području 1839. godine.

Ključne riječi: povijest školstva, ivanečki kraj, škola Višnjica, škola Ivanec, škola Maruševac, škola Bednja, 1839., obljetnice škola

Korjenite promjene u školstvu Habsburške Monarhije počinje u XVIII. stoljeću provoditi carica Marija Terezija, pridonoseći, među ostalim, stvaranju apsolutističke države. Za njezina se vladanja po prvi put školski sustav nastojao podvrgnuti državnom nadzoru i usmjerenju kako bi se i najnižim slojevima društva omogućila osnovna naobrazba, a ujedno i podigla razina njihove gospodarske djelatnosti. Državna reforma školstva u Habsburškoj Monarhiji bila je pod utjecajem prosvjetiteljstva koje odgojno–obrazovni sustav označava glavnim pokretačem napretka. Školske reforme poticane od države provodile su se, dakako, temeljitije u austrijskim zemljama. Hrvatski prostor prve su reforme dotaknule ponajviše osnivanjem Zagrebačkog školskog (literarnog) okružja kao *vrhovne školske oblasti* 1777. godine.¹ Reformna nastojanja u školstvu nastavit će se tijekom vladavine Josipa II. Varaždinska županija, kojoj pripada ivanečko područje, aktivno se uključila u provođenje odredaba o školstvu koje su u skladu s idejama prosvijećenoga apsolutizma provodili Marija Terezija i Josip II. Administrativnim, organizacijskim i financijskim mjerama za uzdržavanje i osnivanje škola koje je poduzimala država mogle su se i županije djelotvornije uključiti u školsku pro-

¹ Cuvaj, Antun, *Građa za povijest školstva I.* (Zagreb, 1910.), 454.

blematiku. U razdoblju do 1740. godine postojala je također određena briga županije za pitanja školstva. Naročito se ističe nastojanje zagrebačkog biskupa Martina Borkovića (nekadašnjeg priora lepoglavskog pavlinskog samostana) za unapređivanjem zapostavljenog rada škola uza župne crkve. Neposredna posljedica toga nastojanja bila je da se od 1638. godine za područje Varaždinskog arhiđakonata počnu voditi zapisnici kanonskih vizitacija koji su, uz poneki župni izvještaj, najčešće jedina dokumentacija o djelovanju "škola" Varaždinske županije do sredine XVIII. stoljeća. Kanonska vizitacija ivanečke župe upravo 1638. godine daje prvi podatak o "školstvu" Ivana: "Također u župnom dvoru je kuća za školu, koja sada nema ravnatelja". Rudolf Juričan i Mirko Androić istraživali su i preveli s latinskog jezika kanonske vizitacije za područje Međimurja i općina Varaždin, Ivanec, Ludbreg i Novi Marof. Navode da su do 1700. godine na tome području bile osnovane škole u 31 župi. Do 1664. godine osnovano ih je 25.² Novi poticaj za obnovu i osnivanje škola u crkvenim župama, uz zahtjev da se namještaju učitelji, bio je zaključak crkvenog sabora 1669. godine. Vidljivo je da je do dekreta o školama (*Dekret o državnom interesu*) kao državnim ustanovama, koji je 1740. godine donijela Marija Terezija, razvoj i osnivanje škola prvenstveno ovisio o inicijativi pojedinih crkvenih župa, a ponegdje i o potrebama vlastelinstava, slobodnih gradova i trgovišta. Rasprave o školskim pitanjima sa skupština Varaždinske županije donosi Julije Janković u knjizi *Pabirci po povijesti županije varaždinske* (Varaždin, 1898.).³ Županijske skupštine pratile su stanje školstva u županiji, nastojale popisati škole, donositi mjere za izgradnju novih, izraditi plan školske mreže. Velikog utjecaja na školske prilike Varaždinske županije imale su društvene reforme Josipa II., posebice zbog toga što su od dohodaka ukinutih crkvenih redova osnovane fundacije za javne namjene, a od 20. prosinca 1784. godine uvedene su *školske valovnice*⁴ prema kojima su se sklapali ugovorni odnosi između škola i njihovih osnivača. Iz rada županijske skupštine vidi se da je ona postupila po carskoj naredbi i da 1785. godine izrađuje program prema kojemu bi u svakoj crkvenoj župi trebala djelovati i jedna škola. Nakon carskog *Ukaza* škol-

² Filipan, Božena, *Pet stoljeća narodne prosvjete i školstva u Varaždinskim Toplicama i općini Novi Marof* (Zagreb, 1980.), 93.

³ Godine 1892. Janković uređuje i pročišćuje varaždinski županijski arhiv, te u *Pabircima* ... daje kratki sadržaj županijskih sjednica, nabraja događaje za županovanja pojedinih velikih župana iz obitelji grofova Erdödyja te kratak pregled ranih dana Varaždinske županije, dotičući tako i pitanje školstva koje prvi put spominje za razdoblje 1770. - 1784. kada nabraja prve škole u Varaždinskoj županiji: Krapina, Varaždinske Toplice, Desinić, Vinica, Petrijanec. Polazak tih škola bio je općenito slab tako da 1795. godine u Krapini u četiri razreda ima dvadeset i troje djece, 1799. godine u Petrijancu školu je polazilo šestoro djece, u Vinici dvadeset i jedno dijete, a u Krapini trinaestero djece.

⁴ *Školske valovnice* jesu ugovori o osnivanju novih pučkih škola, ali i funkcioniranju već postojećih. Cuvaj II., 17.

skim patronima 1785. godine Varaždinska je županija izradila i prvi plan širenja školske mreže uz prijedlog da se uz učiteljsku veže i bilježnička služba. U tome razdoblju podignuto je osam škola.⁵ Nakon smrti Josipa II. nastupa nepovoljno razdoblje glede školstva⁶ pa (uz brojne prirodne nepogode) dolazi do pada broja školske djece, nazadovanja materijalnog položaja učiteljstva i čak do zatvaranja pojedinih škola Varaždinske županije. Stanje školstva popravlja se tek uvođenjem školarine u 1820. godini⁷ kad je utvrđen i dobar polazak škola, no zbog prijašnjeg ukidanja nekih škola njihov broj u županiji smanjen je na svega četiri *trivijalne* škole na području 54 crkvene župe. Uočljivo je kako nakon kanonske vizitacije iz 1784. godine sljedeća vizitacija u Ivancu biva tek 1808. godine (ona spominje učitelja, njegovu siromašnu zakladu, ali *trivijalna* škola ne postoji), odnosno 1822. godine kada se navodi: "Kako škole nema, zato u to ime učitelj ništa ne dobiva. Škola nema niti školskog učitelja".⁸ Time na lokalnoj razini potkrepljujemo podatak o nazadovanju školskih prilika u razdoblju nakon 1790. godine, ali i postojanju tradicije učitelja-*školnika* u mjestu, što nikako ne znači da Ivanec ima školu.

Školske naredbe koje su dolazile s bečkog dvora ili su od njega bile potvrđivane nisu mogle bitno utjecati na poboljšanje školskih prilika u hrvatskim zemljama. To je naročito vrijedilo za odredbe o pedagoškom obrazovanju učitelja, o brojnijem podizanju škola, a naročito u selima, o poboljšanju učiteljeva položaja, dok potreba narodnog jezika u nastavnom radu nije ni u samim tim naredbama bila uređena. U Varaždinskoj županiji 1824. godine u 54 župe postojale su samo četiri škole koje su se slabo pohađale. U razdoblju od 1831. - 1834. i dalje je slab polazak i napredak škola⁹ zbog nemara župnika, učitelja, vlastelina. Podizanje i izdržavanje škola bilo je prepušteno, na temelju ugovora, vlastelinstvima ili bi troškove snosile same općine koje su tu obavezu doživljavale kao veliki teret. Učitelji su za svoj posao bili slabo plaćeni (nisu dobivali mjesečnu plaću već svake četvrt godine da se blagajna općine ne bi previše opteretila) pa su neki živjeli na rubu gladi, morajući nužno prihvaćati poslove seoskog bilježnika ili orguljaša i pjevača,¹⁰ iako im je prvotna zadaća bila obuka mladeži. Julije Janković za razdoblje od 1793. do 1806. bilježi za Varaždinsku županiju: "U učiteljstvu opaža se slab napredak. Učitelje doduše od sada ne namještaju župnici, s pram kojih su do nedavna bili u nekom snošaju odvisnosti i podređenosti, to im se stanje ipak nije ništa poboljšalo, jer im ni država, ni općina a ni župljani ne davaju baš nikakove

⁵ Janković, Julije, *Pabirci po povijesti županije varaždinske* (Varaždin, 1898.), 76-77.

⁶ Cuvaj II., 144.

⁷ Janković, *nav. dj.*, 77.

⁸ Androić, Mirko, Juričan, Rudolf, *Prilozi građi za historiju školstva općine Ivanec* (Varaždin, 1967.), 10.

⁹ Cuvaj II., 236.

¹⁰ Isto, 189., odluka cara Franje 1802. godine.

plaće. Pojedini obćinari bili su obvezani davati im stanoviti broj groševa (prema imetku žitelja i obćinara) i nešto živeža, ali i to malo i neznatno ustežu se ljudi davati. Suhodolski (Jalžabetski) i Vinički učitelj tuže se županiji, da im žitelji neće baš ništa davati i da će morati od gladi skapati. I doista učitelji bi morali bili zube o klin objesiti, da nisu uvedeni godine 1795. seoski bilježnici, koju su službu učitelji imali preuzeti. Tomu ali protive se župnici sa mnogo strana. Osobito iztiče se Suhodolski župnik svojim pismom sudcu Juriniću u kojem veli, da je glavna zadaća učitelju orguljanje u crkvi i puk poučavati u crkvenom pjevanju, tom paki novom unosnom službom sasvim će zanemariti svoje dužnosti.¹¹

Najstarija povijesna svjedočanstva o školstvu Ivanca nalazimo u *Prilozima građi za historiju školstva općine Ivanec*. Radi se o izvadcima o školstvu iz kanonskih vizitacija koje su obradili i preveli Rudolf Juričan i Mirko Androić. Kanonske vizitacije jesu knjige u koje su uneseni izvještaji o inspekcijskim pregledima o stanju i radu vjerskih župa, crkava i škola. Kanonici su obavljali preglede škola i njihovoga rada jer je takva bila organizacija inspektorata učiteljskog osoblja i škola uopće. *Prilozi* su izvadci iz dvadesetak knjiga, s 500 stranica latinskog teksta od 1622. do 1936. godine za ivanečko-maruševečki kraj. U tim autentičnim, vrlo revno pisanim dokumentima o ivanečkome školstvu, spominju se prilično detaljno i dohodci prvih “učitelja”.

Zapisnik Zagrebačkog školskog okružja, 8. lipnja 1800. godine,¹² bilježi dopuštenje da se za seoske učitelje mogu postavljati osobe “koje se radi siromaštva vježbaju u školi svoga rodnog mjesta u metodi poučavanja”, a kasnije se podvrgnu ispitu na nekoj glavnoj školi. Upravo će takav slučaj nedostatka školovanih učitelja biti s učiteljem po osnutku *trivijalne* škole u Ivancu 1839. godine.

Tridesetih godina XIX. stoljeća zaslugom iliraca postavljalo se sve češće pitanje reorganizacije osnovnih škola. Vodeći ljudi ilirskog pokreta shvaćaju da je školstvo važan faktor omasovljenja ilirske ideje¹³ pa i Hrvatski sabor 1836. godine pristupa razmatranju školskih prilika, posebno uređenju seoskih škola.¹⁴ Varaždinska županija 1836. i 1837. godine više je put raspravljala o uvođenju *trivijalnih* i gradskih škola. Raspravama je nazočio veliki županijski bilježnik Metel Ožegović, branitelj hrvatskog jezika i pobornik otvaranja *trivijalnih* i gradskih škola. “Za škole se u obće najviše brine u to doba inteligencija, dočim prosti puk stoji s pram školi podpuno apatičan, voli svoju djecu vidjeti kao pastire na paši,

¹¹ Janković, *nav. dj.*, 71.

¹² Cuvaj II., 196.

¹³ Školskim su se prilikama u Hrvatskoj u svojim radovima najviše bavili Ljudevit Vukotinović, Adolf Veber-Tkalčević, Matija Ban, Mijat Stojanović. Franković, Dragutin, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb, 1958.). 94 -96.

¹⁴ Cuvaj III., 19. i dalje.

nego u školi; dapače seljak si za sreću smatra, ako mu diete bude od škole oprošteno.”¹⁵

Hrvatski sabor 1836. godine priznaje da je i seljaku potrebno obrazovanje, a skupština Varaždinske županije raspisuje nagradu za najbolji priručnik za potrebe pučkih škola.

Velike zasluge za razvoj školstva Varaždinske županije imao je novoime-novani vrhovni zemaljski ravnatelj za pučke i srednje škole u Hrvatskoj (1837. godine) Antun pl. Kukuljević. Odmah po imenovanju diljem županije razaslao je okružnicu u kojoj objavljuje svoj nastup, opisuje značajnost škola i obrazovanja te potiče na rad. Nekoliko tjedana po primitku dužnosti izdaje prijedlog o preu-ređenju škola u Varaždinu i postavke o općenitom uređenju i reorganizaciji škola Varaždinske županije. Njegovim nastojanjem već sljedeće godine podignute su nove školske zgrade u Jalžabetu, Velikom Bukovcu i Martijancu, a ujedno je od viših oblasti za navedene škole zatražio i potrebna nastavna sredstva i pomagala čija se važnost tako ovdje po prvi put spominje. Posao kojeg se prihvatio nije bio nimalo lak i sam se ponekad žalio “kako još uvijek vlada obći nemar pučanstva za školu i naobrazbu”.¹⁶ Podupirao ga je biskup Haulik te mu pomaže osnovati školu u Konjščini. Potporom Karla grofa Draškovića i Fridrika Švagla¹⁷ izgradio je školu u Radovanu i Cvetlinu.

Na području Varaždinske županije djelovali su u tom razdoblju ilirski nastro-jeni svećenici koji su na vlastitu inicijativu podučavali školsku djecu i na vlastiti trošak osiguravali im potrebni školski pribor. Zapisnici kanonskih vizitacija iz 1841. godine ukazuju da su osim toga morale postojati i direktive o širenju škola, jer se u više zapisnika čitaju slični zahtjevi. Na ivanečkom je području do 1845.¹⁸ godine od ukupnog broja od dvanaest škola koje su postojale do 1918. g., osno-vano njih sedam, i to: Kamenica, Ivanec, Bednja, Maruševac, Višnjica, Lepoglava i Donja Voća. Među tih sedam upravo će zaslugama iliraca Varaždinske županije 1839. biti osnovane škole u Višnjici, Ivancu, Maruševcu i Bednji.

Višnjica je smještena na južnim padinama Maceljskog gorja u Hrvatskom zagorju, u mikroregiji planinskog niza Macelj – Ravna gora središnje Hrvatske.¹⁹

¹⁵ Janković, *nav. dj.*, 99.

¹⁶ Isto, 100.

¹⁷ Blaž Fridrik Švagel, podžupan i *prisjednik* Sudbenog stola Varaždinske županije, isticao se radom na podizanju novih škola i sklapanju *školskih valovnica* u Bednji, Višnjici, Križovljanima, Voći, Ivancu, Žabniku i Lepoglavi. Za svoj neumoran rad oko podizanja seoskih škola 1840. go-dine primio je najviše priznanje cara Ferdinanda. V. Cuvaj III., 68.

¹⁸ Godine 1845. nastaje značajna promjena u sustavu školstva donošenjem školske naredbe pod nazivom *Systema scholarum elementarium* koja je vrijedila u Banskoj Hrvatskoj sve do 1874. godine. Vidi: Cuvaj III., 133-146.

¹⁹ *Leksikon naselja Hrvatske I.*, 155.

Tu se nalaze sela: Višnjica Donja, Višnjica Gornja, Zalužje, Zlogonje, Bednjica i Višnjička Jazbina. Niža pučka škola u Višnjici bila je župna škola, a utemeljena je **početkom veljače 1839.** godine kad je započela i nastava.²⁰ Škola je osnovana troškom župe Višnjica, a na temelju raspisanog nameta. Sav građevinski materijal za školu poklonio je pokrovitelj (patron) škole grof Juraj Drašković Trakošćanski. Trakošćansko je vlastelinstvo još 1756. godine poklonilo zemljište, u koje je spadala oranica od 1 jutra i 908 II²¹, vrt od 128 II²², voćnjak od 478 II²³, livada od 694 II²⁴ na uživanje orguljašima župe. Orguljaš je živio u kući na čijem mjestu je 1839. g. izgrađena školska zgrada. Učitelji su bili nasljednici orguljaša, te su obavljali učiteljsku i orguljašku službu. Prije utemeljenja škole orguljaši su imali zadatak sviranja u crkvi “no ne zna se da li su i obučavali djecu. Po pripovijedanju obučavali su i djecu u čitanju i pisanju, ali samo onu, koja su dragovoljno učiti htjela.” Škola nije bila obvezna, a niti su svi orguljaši bili osposobljeni za neke od tih vještina.

Grofovi Draškovići Trakošćanski, koji su obavljali patronatsku čast, darovali su učiteljima zemljište,²³ ali nisu osnovali nikakve novčane zaklade. Spomenuto je zemljište bilo zemljište kmetova Butko, koje su im grofovi oduzeli i preselili ih na drugo mjesto. Školom je upravljala te postavljala učitelje crkvena oblast.

Najraniju povijest škole pisac uvodnog dijela *Spomenice* zapisao je na temelju iskaza umirovljenog učitelja Dragutina Šica. Od osnutka pa sljedećih više od 20 godina nastava se u školi održavala dva sata prijepodne, a dva sata poslijepodne. Nastava je bila cjelodnevna jer je u početku školu pohađao mali broj djece. Ispočetka, da bi ljudi znali kad je početak nastave “zvonilo se srednjim zvonom u 9 sati, da se znade da će škola u 10 sati započeti.”, odnosno, kad je kraj nastave “po podne pak odzvonilo se u tri (3) sata”... “Uškolovanje” je trajalo tri godine od osnutka škole, a sve do 1876. godine postojala su tri razreda (te godine ustrojen je četvrti razred). “Uškolanā” su bila sela župe Višnjica: “Višnjica donja, Višnjica gornja, Založje, Bednjica, Jazbina na kolko pripada župi višnjičkoj.”²⁴ Osim iz tih sela školu je pohađalo i nekoliko djece iz susjedne župe Voća, i to iz sela Budinščak, Rijeka i Jelovec.

²⁰ *Spomenica za nižu pučku školu u Višnjici* (Arhiv škole Višnjica) glavni je izvor za najraniju povijest škole u Višnjici.

²¹ II²¹ je oznaka za četvorne hvate (1 čvh = 3,596 m²).

²² Hrvatski državni arhiv (HDA), (80) *Zemaljska vlada. Odjel za bogoštovlje i nastavu*, k. 17, 168/1875. (*Školska valovnica*)

²³ Pisac *Spomenice* navodi identične podatke od čega se sve sastojalo to učiteljsko zemljište! Podatci iz *školske valovnice* potječu iz 1860. godine, a potvrđivali su ranije dokumente.

²⁴ Isto navodi *školska valovnica*.

U školu su u početku upisivana djeca ne sa 7 već od 10 i više godina “tako da su već momci na novačenje pozvani a jošte školu polažahu”; onda je to bilo uzrokom brojnih problema jer su se takvi učenici agresivno ponašali i prema samom učitelju (*Spomenica* spominje na nekoliko mjesta tu pojavu).

Prihode učitelja i njihovih prethodnika orguljaša pisac *Spomenice* navodi vrlo detaljno. Učitelj je i dalje imao obvezu orguljaške službe, trebao je svirati kroz čitavu godinu u nedjelju i crkvene blagdane u župnoj crkvi te višeput kod kapele sv. Florijana.

Ivanec je smješten na južnom dijelu Bednjanskog polja u Hrvatskom zagorju, u mikroregiji “Doline Bednje središnje Hrvatske”, 22 km jugozapadno od Varaždina.²⁵ Na osnovi ugovora (*Contractus*)²⁶ od **17. veljače 1839. godine** između Zagrebačke uprave za školstvo²⁷ i školskih općina Ivanec i Kaniža, u Ivanecu je bila uvedena seoska škola, a predviđala se i gradnja pučke škole. U prvom su se poglavlju ugovora obvezali *sudci, prisežnici* i mjesne *starješine* općina Ivanec i Kaniža da će po propisanom pravu zakona odrediti porez za plaćanje učitelja i kupovinu drva za ogrjev škole. Iznos od 112 forinti učitelju će biti isplaćivan tromjesečno od *sudaca*, a u nazočnosti mjesnog župnika. Drugo se poglavlje ugovora odnosilo upravo na gradnju škole. Naime, zemaljska su se gospoda obvezala, budući da prije škole na ivanečkom trgu nije bila nijedna zgrada, obnoviti zidano spremište (gospodarske zgrade) koje su pripadale župnoj crkvi i za to osigurati i isplatiti majstore. U trećem se poglavlju obvezuju također osigurati dotacije za boljitak pedagoga (učitelja) te određenu količinu drva za grijanje njegova stana. Četvrto poglavlje govori da se prihvaća Juraj Skender za učitelja, kojeg su već ranije potvrdili za javnog bilježnika, dok se učitelj Skender obvezao pred svima zadane obveze i ispuniti. Vicearhiđakon Alojzije Benak, predstavnik školske oblasti, u petom je poglavlju potvrdio izbor učitelja Skendera te ga ujedno obvezao na polaganje ispita iz pedagoških znanosti. Nadalje, u ugovoru potpisana zemaljska gospoda u šestom su se poglavlju složila da njima bude pridržano pravo imenovanja i javnog bilježnika i učitelja, dok sedmo poglavlje navodi da je učitelj Skender obavljao i službu orguljaša te mu pripada stan koji će biti izgrađen iznad spremišta koje je pripadalo župnoj crkvi. Na koncu, ovako sklopljeni ugovor trebao je biti napisan i na hrvatskom jeziku i potvrđen potpisima i pečatima. Ugovor je napisan u dvorcu Ivanec, a potpisom su ga potvrdili Alojzije Benak, vicearhiđakon i župnik Ivanca, kao proinspektor pučkih škola distrikta, nadalje, vlastelini Faller, Juraj Bedeković, Blaž Friderik Švigel, Aleksander Matačić, Tomo Matačić te

²⁵ *Leksikon naselja Hrvatske I.*, 295-296.

²⁶ *Contractus* (Arhiv OŠ Ivanec), kopija originala.

²⁷ Vrhovno školsko ravnateljstvo zagrebačkog distrikta (kotara).

ivanečki notar i budući učitelj Juraj (Georgius) Skender. Potpisnici općine Ivanec bili su *sudac* Andrija Putar, *prisežnik* Josip Anđel, *starješine* Anton Friščić i Imbro Putarek, dok su potpisnici općine Kaniža bili *sudac* Josip Putar, *prisežnik* Pavel Slivar te *starješine* Tomo Pahić i Juraj Lančić. Svi predstavnici općine bili su samo "potkrižani". *Spomenica* župe Ivanec za 1839. g. navodi kako su na uskrсни utorak počele djelovati domaće škole prema državnom rasporedu i zakonskim uredbama i svečanom ugovoru na dobar način u toj župi.²⁸ Otvaranje seoske škole u Ivancu potvrđuje i Cuvaj.²⁹ Zapisnik kanonske vizitacije³⁰ izvršene 5. kolovoza 1841. g. navodi kako se nastava još uvijek odvijala u kući učitelja, a s obzirom da se radilo o premalom prostoru koji nije mogao primiti sve veći broj djece koja su polazila školu, a nikako se nisu mogla odvojiti ni muška od ženske djece, vizita je zaključila da se župnik, koji je bio mjesni školski ravnatelj, mora što prije zauzeti kod vlastelinstva da se školska zgrada proširi i djeca odijele prema spolu. Opaska na tu vizitu dana je bila 3. travnja 1845., a u njoj se navodilo kako je uz učiteljevu sobu bila izgrađena nova prostorija za koju je tada bilo nužno izraditi i školske klupe. Vizita (1841.) navodi da je učitelj Juraj Skender, rimokatolik, star 44 godine - "dobra vladanja i za poučavanje sposoban." Učitelj je uz kapelana Ivana Krsnika svaki dan s djecom ponavljao i vjeronauk te vježbao djecu u izvođenju pobožnih pjesama, i to s dobrim uspjehom. Učitelj Skender službovao je tijekom 40-ih, 50-ih godina XIX. stoljeća (vidljivo iz spisa *Kotarske oblasti Ivanec*³¹), a novi će ga učitelj smijeniti tek 1866. g. kada je bio star 69 godina. Navodi *Spomenice* škole razlikuju se u nekim pojedinostima, primjerice, ona navodi da je nastava u školi Ivanec počela na uskrсни ponedjeljak³² 1839., a iste je godine bila izgrađena i škola koja je imala samo jednu malu učionicu. Zemljište za školu, vrt, oranicu "od dvije rali" i livadu "na jednog kosca" poklonio je grof Pöttay u čije je ime učitelj morao svirati svake godine 22. svibnja jednu pjevanu svetu misu. Školu su polazila djeca iz mjesta Ivanec, Prigorec, Vitešinec, Punikve, Vrhovec, Salinovec, Kotar, Kraševac, Mačkovec, Lančić, Knapić, Drugi Vrhovec, Vuglovec, Gečkovec i Kaniža. Škola je bila mješovita do 1867. godine.³³

Maruševac je smješten u sjevernom dijelu Hrvatskog zagorja, u mikroregiji Varaždinsko-ludbreškog polja središnje Hrvatske, 14 km zapadno od grada Varaždina.³⁴ Prije osnutka trivijalne seoske škole u Maruševcu postojala je tra-

²⁸ *Spomenica* župe Ivanec (Arhiv župe Ivanec) 23.

²⁹ Cuvaj III., 62.

³⁰ Androić, Juričan, *nav. dj.*, 11-12.

³¹ Državni arhiv Varaždin (DAVŽ), *Kotarska oblast Ivanec 1854. - 1874.*

³² Vjerojatno se misli *nakon uskrsnog ponedjeljka* tj. na uskrсни utorak.

³³ *Spomenica ivanečke dječake škole* (Arhiv OŠ Ivanec)

³⁴ *Leksikon naselja Hrvatske II*, 477.

dicija poučavanja u mjestu. Dakako, radilo se ne o pravim učiteljima već “školicima” koji, ako su poučavali, poučavali su dječake u pjevanju i ministriranju. Najstariji podatak o njima jest onaj iz 1649. godine³⁵. Kanonska vizitacija iz 1841. g. navodi da je u Maruševcu uvedena seoska škola, *schola vernacula*, i to 1839. godine tako da je služba župnog orguljaša spojena sa službom učitelja i općinskog bilježnika³⁶. Škola je utemeljena ugovorom sklopljenim između Vrhovnog školskog ravnateljstva te općina Druškovec, Maruševac i Čalinec, a potvrđena prema Namjesničkom Vijeću. Izvornik tog ugovora tada se nalazio u arhivu župe.³⁷ Ugovor je bio datiran **18. veljače 1839.**, a napisan je u četiri primjerka. Danas arhiv župe u Maruševcu čuva kasniji prijepis ugovora na hrvatskom jeziku. Navedene općine putem *sudaca, prisežnika* i mjesnih starješina ugovorom su se obvezale da će se snositi troškove plaćanja učitelja (*docenti*) pučke škole, ujedno i bilježnika (*notarii*) “svake godine 110 forinti konvencionalne novčane vrijednosti, računajući 3 srebrna cvanciga za jedan forint rajnski, zajedno s državnim porezom prema ključu državnom rasporezuje i utjera” i da mu se to i isplati svaka tri mjeseca preko seoske općine. Nadalje, još deset forinti trebao je učitelj dobiti za namirivanje troškova nabavljanja drva za školu, za što se trebao konkretno pobrinuti školski patron, te se obvezuje da će on i njegovi nasljednici svake godine osigurati “dva hvata drva”, posjeći ih i dovesti do škole. Svojim je potpisom posljednje navedeno garantirao Ljudevit Pasztory kao predstavnik obitelji koja je kolator župe Maruševac, ujedno i glavni zemljišni posjednik u navedenim općinama i kolator zemljišta na kojem se trebala izgraditi školska zgrada. Patron škole, međutim, imat će pravo imenovanja učitelja i orguljaša, a što se tiče bilježnika - želio je utjecati utoliko koliko mu je to zakon dopuštao. Navedene općine u ugovoru su se nadalje obvezale da će izgraditi školsku zgradu od čvrstoga materijala i da će za gradnju osigurati radnike - “ručne i kolske težake”. Tamo će također biti i izgrađen stan za učitelja. Potrebni drveni materijal za gradnju školske zgrade obvezalo se podmiriti vlastelinstvo.³⁸ Vizitacija navodi da se zgrada počela graditi 1841. godine, a nastava je najvjerojatnije započela 1839./1840. jer tu godinu navodi i Cuvaj.³⁹ Do izgradnje školske zgrade nastava se odvijala u jednoj sobi u privatnoj kući, podijeljena je bila u dva razreda, i to na početnike i naprednije, pohađala su je djeca obaju spolova. Za prvog učitelja postavljen je

³⁵ Androić, Juričan, *nav. dj.*, 14.

³⁶ Isto, 21.

³⁷ Isto. Cuvaj III., 63. među novoosnovanim školama 1840. g. navodi školu Maruševac.

³⁸ Ugovor o osnutku seoske škole u Maruševcu (Arhiv župe Maruševac), prijepis na hrvatskom jeziku.

³⁹ Cuvaj III., 63.

Ivan Loborec,⁴⁰ Hrvat iz Toplica, rimokatoličke vjere, starosti 36 godina, dobrog vladanja, marljiv i prikladan “koji svoju službu vrši uz željeni uspjeh, te uči djecu u čitanju, pisanju i računanju u 4 pravim pravilima.” Za vjeroučitelja postavljen je bio mjesni kapelan Ivan Šijanski “koji ima dobar način predavanja, marljiv je u poláženju škole, strpljiv, blagi pod revnim rukovodstvom vidi se, da djeca u temeljima vjere, poznavanju biblijske povijesti svakako napreduju.” Vjeronauk je također tumačio s djecom i učitelj Loborec.⁴¹ Vicarhiđakon i župnik Ivanca Alojz Benak, kao proinspektor pučkih škola distrikta potpisom se obvezao da će se za učitelje moći postavljati isključivo osobe s naobrazbom - “onaj, koji je ispitán u pedagogiji po Prosvjetnoj upravi.” U vrijeme osnutka škole mjesni školski nadzornik bio je župnik u Maruševcu, Dragutin Forkl.

Bednja je smještena na zapadnom rubu Bednjanskoga polja u sjeverozapadnom dijelu Hrvatskog zagorja, u mikroregiji *Doline Bednje središnje Hrvatske*, 34 km jugozapadno od grada Varaždina.⁴² I u Bednji su učitelji bili pravni i stvarni nasljednici orguljaša i njihovih prihoda. Kasnije će školska zgrada biti izgrađena na istom zemljištu orguljaša. Bednjanski su orguljaši-*školnici* bili uglavnom domaći ljudi koji su se razumjeli u orguljanje i pomagali su župnicima. Nisu poučavali u *trivijalnoj* školi jer zato nisu bili osposobljeni, niti su imali tu obvezu. U *Spomenici*⁴³ se imenom spominju orguljaši Franjo Kolaj i Josip Premzl. F. Kolaj bio je orguljaš na Bednji od početka XIX. stoljeća do 1848. g. kada ga je zamijenio J. Premzl. Župna pučka škola u Bednji radom je započela u **studenom 1839. godine**. Otprilike, mjesec dana učenike je u župnom dvoru poučavao orguljaš J. Premzl da bi se djeca malo “privadila, a valjda i s drugih razloga”, kako je objasnio još živući polaznik te prve generacije. Pred završetak 1839. godine učiteljem u Bednji imenovan je bio Josip Turčinović. Rođenjem, bio je Primorac, a u Zagrebu je završio gimnaziju i jednogodišnji tečaj učiteljske škole. Uz službu učitelja obavljao je i onu općinskog tajnika u Bednji. Bivši su njegovi učenici rekli da je bio “vješt učitelj, ali hud, da je rado brezovu mast upotrebljavao”.⁴⁴ Za poučavanje se koristila knjiga “A.B.C.” pisana na hrvatskom i njemačkom jeziku. Čitati se učilo sricanjem slova, a zatim i pisati. U drugom su razredu djeca koristila knjigu “Lesebuch” pisanu na hrvatskom i njemačkom jeziku, uz to su učila “katekizam, računanje i krasopis”, a u trećem razredu još biblijsku povijest i “ortografiju” pro-

⁴⁰ Spominje se kao učitelj 1857. g. u Pregledu stanja pučkih škola. DAVŽ, *Kotarska oblast Ivanec*, 2307/1857.

⁴¹ Androić, Juričan, *nav. dj.*, 21.

⁴² *Leksikon naselja Hrvatske I*, 29.

⁴³ *Spomenica za nižu pučku školu u Bednji* (Arhiv škole Bednja) glavni je povijesni izvor za najraniju povijest škole u Bednji.

⁴⁴ Upotrebljavati *brezovu mast* metaforički je izraz za fizičko kažnjavanje brezovom šibom.

fesora Rožića. U početku je učitelj stanovao u školi ("Učitelj imadjaše krevet u školskoj sobi.") - što ukazuje na težak materijalni položaj prvih učitelja.

Ivanečki kraj⁴⁵ bilježi tako dugu tradiciju školstva; 2009. godine 170. obljetnicu kontinuirane odgojno-obrazovne djelatnosti proslavljaju škole u Višnjici, Ivancu, Maruševcu i Bednji. Dodamo li tome činjenicu da na ivanečkom području 130-godišnjicu proslavlja škola u Kuljevčici, odnosno 80-godišnjicu škola u Prigorcu,⁴⁶ opravdana je prigoda za spomen teme školstva, značajnog segmenta društva, iako se čini da ona nije u vrhu interesa šire, pa ni znanstvene, javnosti.

IZVORI

Neobjavljeni:

Arhiv OŠ Bednja

- *Spomenica za nižu pučku školu u Bednji*

Arhiv OŠ Ivanec

- *Contractus*, kopija originala.

- *Spomenica ivanečke dječjačke škole*

Arhiv OŠ Maruševac

- *Školska Spomenica Maruševac*

Arhiv OŠ Višnjica

Spomenica za nižu pučku školu u Višnjici

Arhiv župe Ivanec

- *Spomenica župe Ivanec*

Arhiv župe Maruševac

- *Ugovor*, prijepis na hrvatskom jeziku.

Državni arhiv Varaždin (DAVŽ)

- *Kotarska oblast Ivanec* (redovni spisi)

Hrvatski državni arhiv (HDA)

Zemaljska vlada. Odjel za bogoštovlje i nastavu.

Objavljeni:

Androić, Mirko, Juričan, Rudolf, *Prilozi građi za historiju školstva općine Ivanec* (Varaždin, 1967.), rukopis u DAVŽ.

Cuvaj, Antun, *Građa za povijest školstva I., II., III.* (Zagreb, 1910. - 1913.)

⁴⁵ Prirodna cjelina ivanečki kraj poklapa se s administrativnim granicama kotara, a kasnije sreza i općine Ivanec.

⁴⁶ Škole u Kuljevčici i Prigorcu danas su područne škole OŠ I. K. Sakcinskog u Ivancu.

LITERATURA

Franković, Dragutin, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb, 1958.)

Janković, Julije, *Pabirci po povijesti županije varaždinske* (Varaždin, 1898.)

Kraš, Marijan, *Prilozi povijesti Ivanca do 1940. godine* (Varaždin, 1996.)

Leksikon naselja Hrvatske I. i II. (Zagreb, 2004.)

Šidak, Jaroslav, Jedno stoljeće u razvoju školstva u hrvatskim

zemljama (1773. - 1874.), *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, br. 9. (Zagreb, 1975.), 37. - 47.

THE HISTORICAL SETTING IN 1839 WHEN PUBLIC SCHOOLS WERE ORGANIZED IN VIŠNJICA, IVANEC, MARUŠEVAC AND BEDNJA

By Suzana Jagić, Ivanec

Summary

On basis of published and unpublished sources the author describes the historical circumstances when public schools were organized in 1839 in the Ivanec area.

Key words: history of education, Ivanec area, Višnjica school, Ivanec school, Maruševac school, Bednja school, 1839, school anniversaries